

5. McDonough W., Braungart M. Cradle-to-cradle. Remaking the way make things / W. McDonough, M. Braungart; North point press, 2010. – 199 p.

6. Maximilian S. Zen in the art of permaculture design / S. Maximilian. – 2015. – 74 p.

7. Lillington I. The holistic life. Sustainability through permaculture / I. Lillington; South Australia: Axiom Publishing, 2007. – 144 p.

References

1. Ainsa F. Rekonstrukciya utopii [Reconstruction of Utopia]. Retrieved from: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/ainsa/01.php [in Russian].

2. Dostoevskij, F. (2012). Brat'ya Karamazovy: roman: ch.1-2. Har'kov: Folio [in Russian].

3. Global ecovillage network. Retrieved from: <https://gen-europe.org/home/index.htm>.

4. Macnamara, Looby. (2012). People & Permaculture, Hampshire, East Meon: The sustainability Centre.

5. McDonough, W., Braungart, M. (2010). Cradle-to-cradle. Remaking the way make things. North point press.

6. Maximilian, S. (2015). Zen in the art of permaculture design.

7. Lillington, I. (2007). The holistic life. Sustainability through permaculture. South Australia: Axiom Publishing.

М. С. Назаренко

ЭКОПОСЕЛЕНИЕ: МИРОВОЗЗРЕНИЕ КАК ПОПЫТКА РЕШЕНИЯ ГЛОБАЛЬНЫХ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ

Данная статья посвящена понятию «экологического поселения» и его философскому содержанию, которое выражено в практической деятельности альтернативных сообществ. Особое внимание уделено модели «циркулярной экономики», приведены примеры ее функционирования в мире, в частности в украинском опыте. Также подробно рассмотрена концепция пермакультуры как своеобразного опытного воплощения античной диалектики. Проанализирована основа социальных взаимоотношений в экологических поселениях – теория социократии, которая призвана создавать ощущение коллективного единства. Рассмотрена идеология упрощения, а также подход к потреблению в устойчивых сообществах, которые характеризуются сознательным минимализмом.

Ключевые слова: экоселение, пермакультура, cradle-to-cradle, устойчивое развитие, дауншифтинг, опрощение, минимализм, потребление.

M. Nazarenko

ECOVILLAGES: WORLDVIEW AS AN ATTEMPT OF SOLVING GLOBAL ECOLOGICAL PROBLEMS

Introduction. The article is dedicated to the concept of ecovillage as an extremely actual phenomenon in the situation of growing social conflicts and environmental crisis nowadays. **The aim** of the study is to attempt to analyze the worldview of this environmental movement and the eco-settlers' ways of changing the world. For this purpose we need to realize **the following tasks:** 1) to find out what eco-settlements are, what their basic principles and principles are; 2) to distinguish philosophical elements that nourish a special attitude to the environment; 3) analyze what perceptions about eco-habitats exist in the conditions of lack of proper knowledge about them, and to find out what prevents from fully assessing their potential to socialize and improve the environmental situation in the world. **Research methods.** For this the author will use the observation method as well as the analytical method, involving in the theoretical part a number of practical cases explaining the activity and functioning of ecological settlements. **Research results:** Particular attention is paid to the model of the «circular economy», examples of its functioning in the world, in particular in the Ukrainian experience, are given. The concept of permaculture as a kind of experimental embodiment of ancient dialectics is also examined in detail. The basis of social relations in ecological settlements is analyzed – the theory of sociocracy, which is designed to create a sense of collective unity. The theory used by ecovillages makes such communities more mature and resilient in conflict situations. The ideology of simplification, as well as the approach to consumption in sustainable communities, which are characterized by conscious minimalism, is considered. **Discussion.** The article also discusses the widespread concept of ecovillages as a kind of utopia or a consequence of eschatological consciousness. The fallibility of this view is proved. As for **conclusion**, that is the statement about the possibility of solving the global through the local, because in the world view of eco-settlements, this possibility is embedded in the principles of permaculture. There are two common stereotypes about sustainable communities that allow us to look at our perceptions of this alternative way of living.

Keywords: ecovillage, permaculture, cradle-to-cradle, sustainable development, downshifting, simple living, minimalism, consumption.

УДК 130.3:1(091)(477)(045)

І. П. Скиба

ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІДЕАЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

Національний авіаційний університет;
skibaip@gmail.com; ORCID 0000-0003-1555-8632

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблеми цивілізаційного вибору України в контексті ідеалів української філософії. Досліджується вплив інформатизації суспільства на культурно-історичний досвід; виявляються особливості духовного розвитку в сучасній Україні; окреслюються специфічні риси української філософії в контексті вирішення проблеми ідентифікації сучасної України. Акцентується увага на таких негативних аспектах інформатизації, як: розрив із культурно-історичним мисленням, традицією, розмиття ідентичності, утворення культурної прірви між поколіннями тощо.

Ключові слова: Україна, цивілізаційний вибір, ідеали української філософії, філософія серця, кордоцентризм, духовність.

Вступ

Початок ХХІ ст., особливо його друга декада, виявився найскладнішим періодом у новітній історії України. На сьогоднішній день уже можна констатувати, що з отриманням незалежності Україна, втративши необхідність жити «за вказівкою», так і не виробила власної культурно-

цивілізаційної стратегії розвитку. Балансуючи між Заходом, Сходом та мультивекторністю переважно на рівні намірів, Україна так і не об'єдналася навколо спільної ідеї вибудовування власної держави з урахуванням специфіки своєї історії, духовності та ментальності. Як відомо, одна крайність може породжувати іншу. Тривалий час

перебування у складі інших держав, зокрема СРСР, породив у суспільстві несприйняття «несвободи» та викликав, як альтернативу, прагнення до ліберального (західного) способу життя. Цьому посприяли: швидка інформатизація суспільства, засилля західного медіапродукту, процеси глобалізації, зокрема й реформа системи освіти, специфіка власних політичних та соціально-економічних процесів, що значною мірою знищило осередок ідентичності – українське село та традиційність як спосіб життя. Все це спричинило тенденції у формуванні сучасного українця здебільшого як космополіта (жителя Всесвіту) та призвело до втрати ним цілісного історичного мислення, власної ідентичності, що викликало появу культурної прірви між поколіннями тощо. Отже, глобалізаційні та інформаційні процеси, викликавши певний духовний розвиток, водночас призвели до вимивання культурно-історичного досвіду і значно загострили проблему ідентифікації сучасної України.

Зокрема, проблемність характеру культурно-цивілізаційного вибору сучасної України, на нашу думку, можна пояснити, перш за все, недостатньою увагою до української духовної традиції, у тому числі філософії. Українська філософія є невід'ємною частиною національної культури, виявом духу українського народу. Тому вирішення проблем зростання духовної сили народу, його національної самосвідомості, які особливо актуалізуються для України з часу отримання нею незалежності (1991 р.), є неможливим без осмислення самого феномену української духовності, а відтак потребують звернення і до її філософської традиції.

Мета і завдання

Метою статті є дослідження проблеми цивілізаційного вибору України в контексті ідеалів української філософії. Враховуючи багатоаспектність проблеми, в статті ставляться завдання: дослідити вплив інформатизації суспільства на культурно-історичний досвід; виявити особливості духовного розвитку в сучасній Україні; окреслити специфічні риси української філософії в контексті вирішення проблеми ідентифікації сучасної України.

Методологія дослідження

Основою методології дослідження стали системний, культурно-історичний та соціокультурний методологічні підходи в їхньому діалектичному взаємозв'язку. Соціокультурний підхід надав можливість осмислити проблему цивілізаційного вибору сучасної України з урахуванням культурної складової життєдіяльності соціуму. Культурно-історичний підхід дозволив розкрити особливості предмета дослідження крізь призму культурно-історичного досвіду українського народу. А системний підхід – дослідити проблему цивілізаційного вибору України системно, враховуючи взаємозв'язки як між складовими суспільства, так і іншими факторами, що здійснюють на нього вплив. Поєднання означених підходів із методами аналізу і синтезу, аналогії, компаративним

підходом, принципами взаємозв'язку та розвитку дали можливість здійснити дане дослідження.

Результати

Інформатизація суспільства та культурно-історичний досвід

Розвиток сфери комп'ютерної техніки та інформаційних технологій стали визначальним чинником у розвинутих країнах Заходу для остаточного переходу від індустріального до постіндустріального суспільства. В основі цього переходу лежить процес інформатизації, який дослідники даної проблематики (Винарик, 2004; Мельник, 2010) розглядають як безальтернативний процес, об'єктивний етап соціального прогресу в усіх сферах життя суспільства. Оскільки, Україна певною мірою є історично інтегрованою до західного (європейського) цивілізаційного простору, то процеси інформатизації не оминули і її. І хоча інформатизація тут не на такому високому рівні, як у провідних країнах світу, втім спільні тенденції, безумовно, наявні.

Інформатизацію визначають як процес задоволення потреби в інформації, яка виникає в результаті необхідності вирішення актуальних суспільних завдань на основі створення, розвитку та застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Інформатизацію розглядають як вимогу часу, як ознаку сучасності, інноваційності, прогресивності тощо. Інформатизація сьогодні є важливою складовою внутрішньої та зовнішньої політики провідних країн світу, однією з визначальних складових економіки та суспільного життя. У ній вбачають одну з найважливіших функцій держави та чинник, що здатен забезпечити її безпеку і суверенітет.

Дійсно, інформатизація здатна відігравати суттєву роль у забезпеченні національних інтересів, поліпшенні ефективності управління економікою, підвищенні динаміки розвитку наукоємних виробництв та високих технологій, зростанні продуктивності праці і можливостей для комунікації, вдосконаленні соціально-економічних відносин тощо. Цьому сприяє те, що інформатизація проникає в переважно більшість сфер суспільного життя і здійснює вплив на організацію роботи органів державної влади, підприємств, окремих людей. Втім, за аналогією з тим, як швидке зростання промисловості свого часу привело до серйозної екологічної загрози, а успіхи у галузі фізики, зокрема ядерної, створили можливість знищення усього живого, інформатизація також здатна ставати не лише джерелом позитивних наслідків.

Дослідники відзначають багато різних негативних наслідків глобалізації. Зокрема такі, як: передумова непропорційного розподілу суспільного багатства (Стрелець, 2003); скорочення зайнятості у промисловості (Мельник, 2010); провокування підвищення рівня безробіття, зниження доходів людей працездатного віку, які за своїми здібностями не можуть відповідати новим вимогам (Винарик, 2004; Мельник, 2010). Актуалізуються також екологічні проблеми, відбувається ускладнення процесу управління суспільством та прогнозування його розвитку (Лепейко, 2010). Складним є сам

процес централізованого управління інформатизацією (Стрелец, 2003). До негативного впливу на здоров'я та психіку людини призводить впровадження комп'ютерних технологій в усі сфери життя суспільства (Пушкар, 2005). Оскільки «...інтернет, цифрове відео не лише полегшують людям життя, а й завдають шкоди, створюючи інформаційну віртуальну реальність, у якій людина фактично живе і в якій нівелюються традиційні гуманістичні цінності» (Скиба, 2017: 106). Дійсно, небезпечною є можливість надмірного впливу медіа на соціум, внаслідок чого під загрозою опиняється приватне життя людей та організацій; щоденне, нерегламентоване за часом спілкування з віртуальним світом, що є передумовою проблем у вихованні молодого покоління, втрати здібності до вільного особистісного спілкування, знецінення традиційних способів комунікацій, послаблення традиційних персональних зв'язків між індивідами (Винарик, 2004). Цьому також сприяє неконтрольоване збільшення кількості та якості комунікативних процесів в усіх сферах суспільного життя (Стрелец, 2003). В таких умовах ««довіра», «справедливість», «право», «свобода», «відкритість» та інші категорії в онтологічному вимірі набувають віртуальної форми, відриваючись від способів їхньої трансляції в реальному соціальному середовищі (Ягодзінський, 2017: 36). Небезпеку також становить кібернетична злочинність, обумовлена зловживанням, шахрайством, хуліганством у сфері інформатизації (Белл, 1999). Спостерігається нерівномірність у доступі («цифровий розрив») (Мельник, 2010) до інформації міст, регіонів, підприємств, громадян. Інформатизація містить у собі можливість контролю дій людини, обмеження її доступу до інформації. Також можливою є соціальна ізоляція та замкнутість людини через надання переваги спілкуванню в «мережі», що може призвести до її фактичного виключення із дійсної сфери соціальних відносин (Винарик, 2004). Цілком реальним стає витіснення традиційних зв'язків між групами людей та заміна їх на функціональні інформаційні зв'язки між людьми, що супроводжується розвитком їх взаємного відчуження. Особливо складною бачиться ситуація в науковій комунікації: йдуть процеси розмивання професійно-трудова національних традицій, шкіл та течій у науці, послаблення інтелектуальних й професійних контактів через появу специфічних груп робочої сили, що контролюються іноземними структурами (за умови зовнішньої «електронної еміграції»). Відбувається послаблення інтелектуально-трудова потенціалу міст та регіонів у випадку внутрішньої «електронної еміграції», зникнення професійних та наукових шкіл. Проходить перерозподіл сил на ринку праці у зв'язку з можливістю використання менш кваліфікованої та більш дешевої праці осіб з обмеженими фізичними можливостями. Стихийне (неконтрольоване з боку держави та суспільства) формування віртуальних підприємств, соціальних груп призводить до складності їхнього регулювання. Перевищення рівня матеріальних витрат на інформатизацію та інформатизовану сферу (зокрема, зберігання, передавання, переробку

накопичених знань) над витратами в інших сферах суспільного життя; ускладнення (до неможливості) пошуку необхідної для забезпечення життєдіяльності пересічної людини інформації у безмежному інформаційному масиві («інформаційний тромбоз») (Стрелец, 2003).

Як можна побачити, одночасно з величезними можливостями інформатизація викликає суттєві негативні наслідки, які, за умови їхнього ігнорування, можуть нести серйозні проблеми. Важливим і справедливим, на нашу думку, є висновок, зроблений І. Грузіною: «якщо на початковому етапі (інформатизації) більш значущими були науково-технічні та технологічні проблеми, то на наступних – основна роль відводиться соціальним проблемам» (Грузіна). У контексті нашого дослідження додатково акцентуємо увагу на таких негативних аспектах інформатизації, як: розрив із культурно-історичним мисленням, традицією, розмиття ідентичності, утворення культурної прірви між поколіннями тощо. На думку вчених, соціальна структура суспільства багато в чому визначається способом масової комунікації (медіа). Очевидно, що розвиток сучасних медіа є безпосередньо пов'язаним із процесом інформатизації. Як зазначає Д. Мейровіц (Meurowitz, 1985), соціальна структура сучасного суспільства, будучи пов'язаною з розвитком «нових медіа», перш за все, характеризується розмиття групових ролей, ідентичностей та, як наслідок, перерформатуванням соціальних груп, з яких складається суспільство.

Д. Рашкофф у книзі «Шок теперішнього» (Rushkoff, 2013) розмірковує щодо конструювання часу різними типами комунікації і висуває тезу про те, що «нові медіа» роблять соціальні зміни перманентними, що на рівні принципів відміння саму ідею про соціальну структуру. Живучи «тут і зараз» і розсіюючись на значну кількість групових ідентичностей, ролей, люди в його концепції лінійної (історичної) нарративної структури позбавляються свого соціального життя. Соціальне життя суб'єкта перетворюється з лінійного оповідання (історії життя) на ролеву онлайн гру з віртуальною картою, яка поділяється на значну кількість просторів та сюжетних ліній. Звичні групові ідентичності перестають бути основою соціальної структури. Як слушно відзначають Н. Постман та Д. Мейровіц (Meurowitz, 2005; Postman, 1990), розмивання групових ідентичностей робить сучасну людину більш вразливою для «інформаційної зброї – чим, певною мірою, можна пояснити загострення інформаційних воєн у наш час.

Зазначені процеси, на нашу думку, полегшили можливість маніпулятивного впливу на громадян, які, втративши орієнтування (ідентичність) чи не набувши його, стали схожими на незаряджені елементарні відокремлені частинки, які при штучному створенні різниці потенціалів (напруги) отримують необхідний заряд і змушені будуть рухатися у заданому їм напрямі.

Проблема збереження цілісності соціальної структури передбачає принаймні збереження соціокультурної спадкоємності. Це, в свою чергу, зумовлює потребу в постійному зверненні до української духовної традиції, у тому числі й до

філософії. Українська філософія є невід'ємною частиною національної культури, виявом духу українського народу, що знайшло прояв у її специфіці.

Специфіка української філософської думки

Професійна філософія в Україні формується в XVII ст. Але і раніше, і пізніше від цього часу значний внесок в українську філософську думку зробили релігійні та державні діячі, поети, письменники, публіцисти (Г. Сковорода, М. Гоголь, Т. Шевченко, П. Куліш, І. Франко, М. Хвильовий та ін.). Д. Чижевський справедливо відзначав, що на становлення української філософії особливий вплив був здійснений з боку антично-візантійської культури, культури бароко та культурної традиції романтизму (Чижевський, 1992). Сучасні дослідники (В. Горський) вважають, що саме ці три типи культур доцільно покласти в основу періодизації української філософії (Горський, 1997). Ми поділяємо дану позицію за умови врахування сучасного періоду її розвитку.

Проблема розуміння української філософії, передусім, передбачає вивчення того етнічно-культурного підґрунтя, на якому ця філософія зростає. Це підґрунтя можна назвати по-різному: «духом народу», «етнічною ментальністю», «народним світобаченням» і т. ін. Д. Чижевський висловлював слушну думку про те, що народний світогляд і характер «виявляється в тім, що цей народ в світі любить, чого в житті він уникає, що в людині найвище оцінює, до чого ставиться негативно» (Чижевський, 1992: 18). Звичайно, світогляд і характер народу не є абсолютною константою, і навіть у самій своїй природі вони містять тенденцію до змін. Втім у них є й деякі усталені складові етнічної ментальності, які, певною мірою, детермінують стиль мислення та спосіб філософування відповідно до особливостей національної культури.

Специфіка духовності та світобачення українців детермінована низкою чинників, серед яких можна виокремити такі: особливості вірування та віровчення, геополітичне розташування України, клімат та природне середовище, історичні події, характер родини, особливості побуту, мову тощо. Весь комплекс різноманітних чинників зумовили унікальний характер української ментальності, сам тип українця та специфіку його культури.

При визначенні основної риси української культури дослідники найчастіше вказують на її «межовий характер». Україна з її духовним складом та культурою є, насамперед, «кордонною цивілізацією». Так В. Липинський наголошував на тому, що духовну сутність України складає синтез Заходу та Сходу (Липинський, 1956). Справді, українська держава та культура формувалися на «перетині» не лише Заходу та Сходу, але й Півночі та Півдня (шлях із варягів у греки), культури лісу і культури степу, Римської та Візантійської цивілізацій, землеробського й козацького способу життя, фольклорно-язичницької та християнської культур тощо. «Межовість» характеру української культури виявляється в її відкритості, у вмінні і здатності «почути іншого», органічно вмістити в собі

досягнення інших культур, бути тлом взаємодії, діалогу та полілогу різних культур.

Українська культура є «культурою толерантності», що зумовило і таку характерну рису українців, як довірливість, доброзичливість, неагресивність, відсутність національної зневаги, дух терпимості. Дослідники відзначають і такі риси української ментальності, як: емоційно-чутливість характеру, що виявляється в кордоцентричності; ліризм; естетизм; волелюбність; індивідуалізм; демократизм у житті соціуму; шанобливе ставлення до оточуючого світу природи тощо. Водночас негативним боком толерантності стали покірливість долі та комплекс меншовартості, «провінційності». Волелюбність же часто межувала з готовністю до анархії та схильністю до радикальних настроїв. Зазначені характерні риси ментальності українців зумовили і відповідний тип філософування в Україні. Зокрема, Д. Чижевський окреслив особливості української філософії і визначив її характерні риси (Чижевський, 1992). На його думку, головною специфічною рисою української філософії є її антропологічна, гуманістична спрямованість. Справді, проблема внутрішнього, духовного світу людини та морально-етичні питання завжди були в центрі філософської проблематики України. На відміну від гносеологічної, яка навіть за класичного періоду розвитку української філософської думки (XVШ-XIX ст.), не привертала особливої уваги. У цьому вбачається не долік української філософії, оскільки філософія є, в першу чергу, раціональним способом вирішення світоглядних проблем, а добре розроблені логіка та гносеологія – її невід'ємними ознаками.

Західна філософія з її парадигмою наукового мислення завжди була спрямована на пошук і досягнення істини в абстрактно-логічний спосіб, за допомогою застосування розвиненої системи філософських понять та категорій. Українська ж філософська думка націлена не стільки на досягнення абстрактних істин про сутність буття, скільки на пошуки мудрості і правди, відповіді на питання: «у який спосіб жити?». Тобто українська філософія є практично-морально зорієнтованою, що викликало свого часу появу своєрідної традиції під назвою «філософія серця» (Г. Сковорода, М. Гоголь, П. Юркевич, П. Куліш та ін.). Сутність даної традиції полягає в намаганні віднайти глибші підвалини людського душевного буття, аніж рівень розуму. Саме «серце», з якого народжуються переживання, емоції, почуття, є справжнім центром людської душі, а не холодний розсудок чи часто байдужий інтелект. «Філософії серця» впливає і на формування своєрідної гносеологічної позиції, яка оцінює почуття, емоції як шлях пізнання (М. Гоголь, П. Юркевич).

Типовою рисою української філософії є її релігійне забарвлення (здебільшого православ'я), належність переважної більшості мислителів до релігійної філософії (Г. Сковорода, М. Гоголь, П. Юркевич, Кирило-Мефодіївське товариство, Київська релігійно-філософська школа тощо). Також важливою рисою української філософської думки є естетизм – такий спосіб філософування, що виявився в особливостях форм філософських пошуків та філософських ідей, які мають

відношення не лише до розуму, але й серця людини. Поєднання філософських ідей із художньою виразністю та із символічно-образними формами було детерміноване належним рівнем філософичності всієї української культури та особливо – літератури.

Особливості духовного розвитку в сучасній Україні

Кожній культурній епосі відповідає певний «культурний проект», який формується у відповідь на актуальні проблеми часу та є уособленням шляху і засобів їхнього подолання. Цей проект розуміється як «дух епохи», який інтегрує суспільне ціле та відрізняє одну спільноту від іншої, одну епоху від іншої, виступаючи при цьому акумулятором сенсів. Морально-духовна сутність культури слугує зразком розвитку особистості й одночасно парадигмою ідеального стану культури в її «людському вимірі». Моральність та духовність, подібно до імунної системи організму, покликані протистояти руйнівним процесам як у соціумі, так і в житті особистості (Івановская, 2011: 16).

Як слушно зазначає І. Яковенко (Яковенко, 2012: 337), зі зростанням науково-технічного та виробничого потенціалу людства, підвищенням спроможності людини здійснювати вплив на навколишнє буття та умови свого власного існування все важливішим стає моральне спрямування конкретних дій людини, з кожним наступним разом усе більшого значення набуває те, яким саме цінностям підпорядковується її все зростаюча могутність. Людство сьогодення, за влучним висловом С. Кримського, опинилося перед межею, що «демаркує буття та небуття» (Кримський, 1996: 32). Тому сьогодні не лише вирішення сучасних соціальних проблем, а й сам подальший розвиток людства стає неможливим без відповідного опирання на моральну складову людського буття, адже інтелект, не сповнений моральних цінностей, здатний зруйнувати не лише навколишній світ, а й самого себе. Справедливим є вислів: мудрість – це розум, настояний на совісті (С. Кримський).

У такий спосіб, проблеми розвитку морально-духовних якостей, відродження їх як цінностей набувають сьогодні актуальності. Зворотній же бік актуальності засвідчує, що людей, які в своєму житті керуються високими морально-духовними цінностями, особливо серед молоді, бракує. Нині проблема розвитку та виховання духовності стає однією з провідних у сучасних гуманітарних науках. На думку науковців (Шевченко, 2017), основу процесу духовного виховання повинно скласти формування у людини прагнення до найвищих загальнолюдських цінностей: милосердя, злагоди, правди, справедливості, альтруїзму, безкорисливості у творенні добра, утримання від зла, готовності поступитися власними інтересами заради блага інших і т. ін., адже саме ступінь розвитку названих рис особистості може засвідчити рівень її духовності. Втім у сучасному суспільстві, в тому числі і в Україні, на нашу думку, спостерігається моральний регрес – значна втрата морально-духовних людських якостей як молоддю, так і дорослими. Нинішнє падіння

духовності серед молоді та дітей дослідники пояснюють складнощами політичного і соціально-економічного розвитку України, що призвели до: зниження рівня життя; відсутності соціальної захищеності; явного і прихованого безробіття, ситуації, коли батьки, залишаючи дітей, змушені від'їжджати на роботу за сотні кілометрів (чи за кордон); інфляції; невизначеності моральних орієнтирів у державній політиці та повсякденному житті. Крім того, продовжує зростати негативний вплив сучасних медіа, які пропагують моральний релятивізм, цинізм, гедонізм, конформізм, насилля тощо (Яковенко, 2012: 335).

Після розпаду СРСР та відповідної системи духовних цінностей в Україні виник певний ціннісний вакуум, який значною мірою заповнився і продовжує заповнюватися псевдоцінностями, що породжені, у тому числі, західною масовою культурою. Ці процеси несуть у собі значний руйнівний потенціал. Вони зсередини розкладають національну свідомість та знищують духовну самобутність українського народу (Мисів, 2008: 1). До особливостей сучасної соціокультурної ситуації в Україні належать тенденції до зростання бездуховності, які проявляються у відношенні до життєвих ситуацій, культури, освіти, у поведінці та взаєминах між людьми. Найважча криза духовності, що, разом із деморалізаційними процесами, значно ускладнюють ситуацію з виховання та розвитку моральних цінностей. Духовна криза є кризою суспільних цінностей та ідеалів, які утворюють моральне ядро культури і надають соціокультурній системі якості органічної цілісності та автентичності. Трансформація свідомості людини призводить до розлому самого суспільства, так як соціальні інститути залежать від осіб, що їх підтримують (Івановская, 2011: 16). За роки незалежності криза духовності в Україні не лише не подолана, а й набирає нових потворних форм (культ грошей, корупція, занепад правової системи тощо) (Бобак, 2010: 52). Водночас, духовна криза українського суспільства та реальна небезпека втрати культурної ідентичності різко підвищили інтенсивність пошуку цінностей культурної інтеграції. В результаті Україну як «суспільство ризику» наклав стихійний процес духовних пошуків (Івановская, 2011: 16).

Нині, в умовах, коли науково-технічний прогрес зменшив потребу в тяжкій праці, здавалося б у людини з'явилось більше часу та можливостей для творчості. Проте численні «спокуси світу» відволікають людину від самопізнання та самовдосконалення, спрямовують її на споживання замість творчості, самовіддачі та служіння (Помиткін, 2007: 87). На нашу думку, подолання духовної кризи не є нездійсненним завданням. Втім необхідні усвідомлення ситуації, визнання та аналіз помилок, бажання (воля) повернутися до точки вибору і зробити інший (правильний) вибір. На цьому шляху необхідним є звернення до духовних взірців українського народу – його культури, мистецтва, літератури, філософії тощо, а потім і до світового надбання. Дуже важливим є те, щоб сучасне молоде покоління читало, дивилося і вивчало класику з метою формування культурно-

історичного ціннісного мислення, а не фрагментарно-кліпового. Це також дозволить побудувати міст між поколіннями, забезпечить порозуміння та інтеграцію українського суспільства. Водночас, необхідно, щоб і старше покоління переймалося життям і «цінностями» молоді, яка, не будучи приреченою на стихійне формування своїх поглядів, могла б вчасно розраховувати на мудре і влучне слово, пораду та особистий приклад. Це, звичайно, дозволить зекономити час і забезпечити умови для формування особистості. Бо, як відомо, лише особистість здатна виховати іншу особистість.

Тому актуалізація проблеми підвищення рівня духовності, безумовно, зв'язана з формуванням сучасних вимог до рівня моральних якостей дорослих. Останні покликані виконувати особливу функцію в суспільстві щодо можливостей впливу на становлення морально-духовних цінностей у молодого покоління. Доросла людина, у той чи інший спосіб, є зразком поведінки для молоді, свідомим чи несвідомим вихователем у статусі батьків, вчителів чи інших авторитетних особистостей. Тому ми вважаємо, що розвиток морально-духовних якостей дорослих є значущою підставою для зростання духовності у суспільстві загалом.

Проблема ідентифікації сучасної України

Актуальність проблеми цивілізаційної ідентифікації України диктується політичною й ідеологічною ситуаціями, що склалася сьогодні. Під цивілізацією ми розуміємо цілісну історичну систему, яка утворюється із сукупності взаємодії соціальної, економічної, політичної та культурно-психологічної підсистем.

Для визначення місця України у світовій цивілізаційній думці варто скористатися аналізом історії та теорії цивілізацій, який широко представлений у багатьох науково-філософських працях. Це – і концепція «історичної цивілізації» та схема розроблена на основі праць О. Шпенглера і А. Тойнбі. Привертають увагу також дослідження Д. Белла, В. Стюпіна, Л. Гумільова, О. Панаріна. Одними з найґрунтовніших досліджень щодо місця України в контексті світових цивілізацій є наукові роботи О. Коппель. Втім сьогоднішні реалії вимагають нових ґрунтовних досліджень заявленої проблематики з урахуванням політичних нюансів, що сформувалися у нашій країні. Як слушно зауважує О. Хімік, майже не дослідженим є питання: якою має бути наша цивілізаційна ідентифікація для об'єднання всієї України? (Хімік, 2014).

Упродовж багатьох століть український народ не завжди мав власну державу, що детермінувало відсутність національно-державної традиції, на основі якої можна було б визначити її цивілізаційний зміст. Щодо цього у науковій літературі сформувалися суперечливі позиції. Зокрема, досить поширеними є такі погляди на цивілізаційну приналежність України: 1) належність до Західної цивілізації; 2) самобутність цивілізації; 3) часткова належність до Західної, часткова – до Православно-Східнослов'янської цивілізації; 4) належність до Російської цивілізації тощо. У свою чергу, виходячи з підходу, запропонованого А. Тойнбі, О. Хімік (Хімік, 2014) робить висновок, що Україна є органічною

складовою Макрохристиянського світу, а в його рамках на рівні та разом із Росією й Беларуссю – Православно-Східнослов'янської цивілізації, одночасно залишаючись її окремою субцивілізацією – Західно-православною. Тобто, згідно з данною концепцією, наша країна належить до Західно-Православної субцивілізації Православно-Східнослов'янської цивілізації Макрохристиянського цивілізаційного світу.

Україна має свою власну цивілізаційну природу, інтереси, які далеко не завжди узгоджуються із західними проектами щодо її ролі та місця в світі. На наш погляд, Україні необхідне усвідомлення свого цивілізаційного статусу, що сприятиме виробленню нею оптимальної стратегії соціально-економічного розвитку та чіткому орієнтуванню в системі міжнародних зв'язків. Напрацювання цивілізаційної проблематики має не тільки теоретичне, а й економічне, практичне значення. Україна не зможе успішно розвиватися без урахування тенденцій розвитку світової цивілізації, геополітичного контексту. Тому усвідомлення власних інтересів, безумовно, передбачає і те, як світова спільнота ставиться до України, яким бачить її місце у світі. Визначення геополітичних інтересів передбачає врахування всієї системи глобальних інтересів різноманітних країн та фактичного розподілу сил – політичних, економічних, ідеологічних, військових – у своєму регіоні (близьке оточення).

Звернення до історії дає приклад вирішення кризи в Русі (викликаної, певною мірою, браком власного духовного і політичного досвіду) за часи правління князя Володимира, що визначило проблему вибору ним віри. Зупинимось детальніше на самій проблемі вибору: чи взагалі була альтернатива східному християнству в Київській Русі? Тодішній Київ був знайомий із різними релігіями сусідніх держав – християнством, іудаїзмом, мусульманством. Прийняти деяку з них – справді було справою невідворотною. Втім питання, яку саме віру прийняти, не було суворо детермінованим. Русь могла шукати в мусульманстві шлях до об'єднання з Арабським халіфатом проти Константинополя. Володимир міг прийняти іудаїзм задля зміцнення торговельних зв'язків із хозарами та об'єднати з ними свої зусилля проти навали степовиків зі Сходу. Християнство могло прийти з Риму – такий варіант теж був цілком можливим. Ще одним варіантом було реформування існуючого язичницького світогляду та оголошення Перуна головним богом. Тобто принциповою була можливість прийняття будь-якого рішення. Суверенне право Києва у цьому питанні ніким не могло бути обмежене. Як відомо, Русь у своєму виборі схилилася до православ'я. Втім обрання віри не стало актом підкорення Києва Константинополю, що є заслугою і мудрої політики Київського князя. Володимир намагався нав'язати Візантії рівноправне партнерство як в економічній, так і в політичній сферах (цьому також сприяло його одруження із сестрою імператора).

Сьогодні Україна знову стоїть перед вибором. На нашу думку, нинішній вибір є одночасно і вибором майбутнього й поверненням до цивілізації, яку

обрав Володимир, до християнських цінностей, християнського розуміння державного і національного. Звичайно, ще з часів Київської Русі Україна ідентифікує себе, передусім, як європейська держава. Дана позиція визначена її історичним минулим, географією, культурною традицією, у тому числі філософською, демографічним складом, можливостями економічних зв'язків з європейськими країнами. Також варто пам'ятати, що будь-які інтегративні процеси є можливими лише за умови збереження власного обличчя. Втім ключовою на сьогоднішній день є інтеграція самої України, її внутрішня ідентифікація, що стає неможливим без визнання неоднорідності України (не стільки її поліетнічності чи полікультурності) – різної історичної пам'яті, детермінованої різним історичним минулим у складі різних держав. Надію дає те, що на філософському рівні все ж осмислюється конфлікт ідентичностей в Україні на початку XXI ст. у розрізі «дискурсивних битв» та протистояння «політик пам'яті» у вітчизняному соціокультурному просторі (Потапенко, 2013).

Обговорення

В обговоренні ми звернемося до «філософії серця» (Г. Сковорода, П. Юркевич) як найбільш характерної риси української світоглядної ментальності. «Філософія серця» є основним традиційним напрямком української філософської думки, який відображає особливості української світоглядної ментальності, що виявляються в емоційно-яскравих формах «кордоцентризму», зв'язуванням ентузіастичних настанов із чуттєвою сферою, з наміром охопити в обмеженому безмежне, а у відносному – абсолютне.

Вперше найповніше формулювання «філософії серця» дано у вченні Г. Сковороди, яке у XIX ст. поглибив видатний представник Київської релігійно-філософської школи П. Юркевич. Г. Сковорода, ототожнюючи «серце» з душею, спирався на Біблію, де воно означає душу і дух, шлях до вищої істини, «вище серце», завдяки якому встановлюється таємний гармонійний зв'язок між речами, «мікрокосмом» та «макрокосмом» тощо.

Мислитель у своїх літературних і філософських творах зачіпав проблеми дослідження людини та її буття. Вчення про людину та її щастя, вважав Г. Сковорода, є найважливішою з усіх наук. Міркування щодо цієї проблематики мало у нього релігійно-філософський характер і було тісно пов'язане з Біблією та християнською традицією. Сократівський принцип «Пізнай себе...» набув у Г. Сковороди нового наповнення. Він не лише стверджував думку щодо необхідності пізнання сутності людини, але й звертав увагу на пізнання сутності людської душі. Окрім того, мислитель не зупинявся на цьому, а досліджував віру й любов не лише як основу душі, а й як органічний вияв людської духовності. У самопізнанні криється ключ до вирішення всіх антропологічних, гносеологічних, онтологічних та морально-етичних проблем.

На основі об'єднання любові та віри у пізнанні людиною самої себе складається категорія

«щастя». Щастя міститься в нас самих. Пізнаючи себе, ми досягаємо душевного миру та спокою. Щастя не складно здобути за умови, якщо йти шляхом віри та любові в своєму серці. Г. Сковорода був переконаний, що всі люди створені для щастя, проте не всі його досягають. Ті, кого задовольнили земні почесті, багатство, влада та інші зовнішні атрибути, отримують привид щастя, образ, який у підсумковому рахунку перетвориться на попіл. Щастя полягає не в насолоді, а в чистоті серця, радості, духовній рівновазі та спорідненій праці.

Людина, за Г. Сковородою, – це мікрокосм, який має у собі два початки – тлінний, у якому відображається нетлінний. Думка – є центральною точкою, яку філософ часто іменує серцем. Допоки кров і плоть панують над серцем, а людина не визнає їхньої злиденності – шлях до пізнання істини буде закритим. Тому пошук і досягнення істини пов'язані з устремліннями людини зректися тілесного та реалізувати себе в преображенні духу. Лише таке преображення взмозі надати людині можливість знайти своє істинне буття. Земне буття, на думку філософа, є для людини найважливішим випробуванням на шляху пізнання істини. Г. Сковорода стверджував неможливість істинного пізнання без зворушення внутрішнього ества людини. Тому процес самопізнання є триступеневим: 1) пізнання себе, власного буття; 2) пізнання себе як частини соціуму; 3) пізнання себе як буття, створене Богом. Останній етап пізнання є найбільш відповідальним, оскільки надає людині розуміння загального, його співвідношення з буттям людини.

У праці «Ім'я йому потоп зміїний» змальовується ідея Г. Сковороди про «три світи»: 1) макросвіт – вічний, безграничний і всезагальний; 2) мікросвіт – людину; 3) символічний – світ «Біблії», за допомогою якого людина здатна осягнути єдність усіх світів. Лише біблійні символи можуть відкрити у людині розум нетлінний. У такий спосіб, метою Біблії є ушляхетнювання серця людини. Філософ своїм життям показав можливість здійснення таких перетворень. Він продемонстрував приклад існування філософії українського духу як оригінальної, динамічної системи поглядів, вірувань та надій, любові, ідеалів, честі і совісті, порядності й гідності. Філософія Г. Сковороди постала як пошук і визначення українським народом свого місця в історії, як заклик до гуманізму.

У центрі філософської проблематики П. Юркевича є людина, з якою тісно пов'язана «філософія серця». Основні ідеї «філософії серця» мислителя викладені у творі «Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого». Свою «філософію серця» П. Юркевич обґрунтував і розвивав, виходячи із вчення Платона, Святого Письма, творів отців церкви, філософії І. Канта, метафізики серця та любові Г. Сковороди. Як вихованець Київської духовної академії (наступниці Києво-Могилянської академії), мислитель добре орієнтувався в історії розвитку філософії в духовній спадщині України. Цим визначається оригінальність його вчення про серце, яка пояснюється його генетичним зв'язком з національною українською культурною традицією,

для якої характерним є домінування емоційно-морального компоненту над раціональним, і яка зорієнтована на пізнання індивідуального «Я».

П. Юркевич був переконаний, що будь-яка філософія націлена на осмислення душі. Так як душа органічно зв'язана з тілом, виникає питання щодо тілесного органу людської духовної діяльності. Таким органом, на його думку, постає серце. Обґрунтовуючи символізм серця, філософ користувався двома логічно незалежними та різними, з точки зору наукової цінності, тезами: перша є базовою, яка ґрунтується на авторитетах Біблії (серце як цілісність людського духовного життя, воно є невичерпним і багатограним, охоплює не лише людське мислення, але й бажання, почуття та є недоступним для пізнання), друга – на аргументах науки (серце як фізичний орган, який є осередком тілесного та духовного людського життя).

Серце, згідно з ученням П. Юркевича, виступає принципом, який детермінує індивідуальність людини, її унікальність та неповторність. Філософ рішуче відкидав поширену на той час думку, згідно з якою основою усього душевного є розум та мислення. Вся праця «Серце і його значення в духовному житті людини...» (Юркевич, 1993) спрямована проти раціоналістичного намагання звести весь духовний світ, сутність душі до міркування. У такому б випадку проблема людської індивідуальності була б знятою, натомість залишилася б яка-небудь абстрактна людина, що ніде і ніколи не могла існувати, якесь колективне «ми» навзамін індивідуального «я». Звісно, за умови обмеження душевного життя виключно мисленням світ для нас поставав би якою-небудь математичною величиною, а так він є «живим».

П. Юркевич не сумнівався у тому, що внаслідок саме релігійного переживання перед людиною відкривається та істина, що серце є глибшим підґрунтям душевного життя, аніж розум. Серце містить у собі всю безпосередність буття, яку первинно дарував Бог. Воно начебто випереджає наш розум у пізнавальному процесі, особливо під час значних складнощів. Розум керує, править, панує, втім серце породжує. Тобто підґрунтям релігійної свідомості людини є серце, а сама релігія не є чимось стороннім для духовної людської природи.

У цьому контексті П. Юркевич зробив два принципово важливі висновки, що допомагають зрозуміти його «філософію серця»:

1) серце здатне знаходити, виражати і розуміти у власний спосіб такі стани душі, які за своєю ніжністю, життєдайністю і духовністю не є доступними розуму та абстрактному знанню;

2) абстрактне розумове знання і поняття відкриваються чи дають себе помічати й відчувати не в голові, а в серці; в цю глибину йому необхідно проникнути, щоб перетворитись на діяльну силу і рушій духовного життя людини.

Висновки

Інформатизація та глобалізація ведуть до негативних наслідків, таких як: руйнування групових ідентичностей, культурно-історичного мислення,

утворення культурної прірви між поколіннями, збільшення вразливості до інформаційного впливу, загострення морально-духовної кризи тощо – значно актуалізують проблему ідентифікації та цивілізаційного вибору сучасної України;

проблема ідентифікації сучасної України є складною комплексною проблемою, яка, принаймні, містить такі зовнішні та внутрішні аспекти: проблему неоднорідності України, наявність різної історичної пам'яті, проблему внутрішньої інтеграції, проблему зовнішньої інтеграції тощо;

цивілізаційний вибір України повинен узгоджуватися з культурно-історичним досвідом українського народу, який, зокрема, виявляється в специфіці української філософії – її антропологічній, гуманістичній спрямованості, кордоцентризмі, морально-етичних питаннях, проблемі внутрішнього, духовного світу людини, практично-моральної орієнтації, релігійному забарвленні (православ'я) та естетизмі, що призвели до появи своєрідної традиції під назвою «філософія серця» (Г. Сковорода, М. Гоголь, П. Юркевич, П. Куліш та ін.).

Список літератури

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. – М.:Academia, 1999. – 956 с.
2. Бобак М. І. Проблема збереження духовно-моральних цінностей у процесі виховання підростаючого покоління / М. І. Бобак, В. Й. Кульчицький, І. А. Прокоп // Вісник Житомирського державного університету. Серія «Педагогічні науки». 2010. – № 53. – С. 52-55.
3. Винарик Л. С. Информатизация в аспекте социальной трансформации общества: монография / Л. С. Винарик. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2004. – 272 с.
4. Горський В. С. Історія української філософії. Курс лекцій. 3-тє видання. – К.: Наукова думка, 1997. – 286 с.
5. Грузіна І. А. Соціальне життя суспільства в умовах інформатизації [Електронний ресурс] / І. А. Грузіна // Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7837/1>
6. Дротянко Л. Г. Концепції інформаційного суспільства та культури постмодерну: компаративний аналіз / Л. Г. Дротянко // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2006. – № 2. – С. 5-12.
7. Ивановская О. В. К вопросу о смыслерелигиозно-духовных хизисаний в социокультурном пространстве современности / О. В. Ивановская // Известия Волгоградского педагогического университета. Серія «Філософія». 2011. – № 9 (63). – С. 16-24.
8. Информатизация бизнеса: концепции, технологии, системы / А. М. Карминский, С. А. Карминский, В. П. Нестеров, Б. В. Черников; под ред. А. М. Карминского. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 624 с.
9. Кивлюк О. Інформаційна педагогіка: філософія, теорія, практика: [монографія] / О. Кивлюк.: УАН ВІР, 2011. – 336 с.
10. Концептуальні засади менеджменту в інформаційній економіці: монографія / За ред. д.е.н., проф. Т. І. Лепейк. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2010. – 252 с.
11. Кримський С. Б. Трансформація методологічної свідомості науки / С. Б. Кримський // Наука та наукознавство. – К.: УАННП «ФЕНІКС» 1996. – С. 32-38.
12. Култаєва М. Д. Динамічне людство, або педагогічні виклики глобалізації / М. Д. Култаєва // Людина і культура в умовах глобалізації. Збірник наукових статей. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2003. – С. 121-129.
13. Липинський В. Релігія і держава в історії України / В. Липинський – Накладом видавництва корпорації «Булава». – Нью Йорк, 1956. – 111 с.
14. Мельник Л. Г. Социально-экономические проблемы информационного общества: монография / Л. Г. Мельник,

М. В. Брюханова. Вып. 2. – Сумы: Университетская книга, 2010. – 896 с.

15. Мисів Л. В. Особливості державного управління в сфері духовно-ціннісного розвитку українського суспільства: автореф. ... к.н. з держ.упр. / Л. В. Мисів – Національна академія державного управління при Президенті України – Київ, 2008 – 20 с.

16. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості: Монографія / Е. О. Помиткін – К.: Наш час, 2007. – 280 с.

17. Потапенко Я. О. Базові інтерпретаційні наративи культурного простору сучасної України в контексті функціонування амбівалентних політик пам'яті [Електронний ресурс] / Я. О. Потапенко // Національна та історична пам'ять. – 2013. – Вип. 8. – С. 33-40. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ntip_2013_8_8

18. Проблеми теорії ментальності / За ред. М. В. Поповича. – К.: Наукова думка, 2006. – 407 с.

19. Пушкарь А. И. Стратегическое управление развитием электронного бизнеса и информационных ресурсов предприятия (модели, стратегии, механизмы): научное издание / А. И. Пушкарь, Е. Н. Грабовский, Е. В. Пономаренко. – Х.: Изд. ХНЭУ, 2005. – 480 с.

20. Скиба О. П. Інформаційні технології: соціокультурний аспект / О. П. Скиба // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2017. – № 2. – С. 105-108.

21. Стерлигов И. Симуляция науки как ответ на управленческий примитивизм [Електронний ресурс] / И. Стерлигов. – Режим доступу: https://republic.ru/economics/simulyatsiya_nauki_kak_otvet_na_upravlencheskiy_primitivizm-1148735.xhtml

22. Стоуньер Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 392-409.

23. Стрелец И. А. Новая экономика и информационные технологии – М.: Издательство «Экзамен», 2003. – 256 с.

24. Тоффлер Э. Адаптивная корпорация // Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология / Под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – С. 451-462.

25. Уебстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уебстер [пер. з англ. М. В. Арапова, Н. В. Малыхиной под ред. Вартановой] – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с.

26. Хімяк О. Цивілізаційна ідентифікація України / О. Хімяк // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2014. – Вип. 26. – С. 156-163.

27. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – К.: Вид-во Орія при УКСП Кобза, 1992. – 230 с. – (Спадок).

28. Шевченко О. В. Духовне виховання у сучасній сім'ї [Електронний ресурс] / О. В. Шевченко // Вебсайт: [www/VuzLib.com](http://www.VuzLib.com) – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/968/94> – Дата доступу 05.04.2017.

29. Юркевич П. Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого / П. Юркевич. Вибране. – К.: Абрис, 1993. – С. 73-114.

30. Ягодзінський С. М. Ідентичність у глобальному світі: міф чи реальність? / С. М. Ягодзінський // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2017. – № 2. – С. 34-38.

31. Яковенко І. О. Формування духовності особистості на основі християнських цінностей / І. О. Яковенко // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія «Педагогіка». 2012. – № 9. – С. 335-340.

32. Machlup F. The production and Distribution of Knowledge in the United States. – Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1962. – 416 p.

33. Meyrowitz J. No Sense of Place: The Impact of Electronic Media on Social Behavior. Oxford University Press. 1985. Kindle Edition.

34. Meyrowitz J. From Tribal to Global: A Brief History of Civilization from a McLuhanesque Perspective / The Legacy of McLuhan. New York: Hampton Press, 2005. P. 35-43

35. Postman N/ Informing Ourselves to Death. 1990. Електронний ресурс, режим доступу:

https://w2.eff.org/Net_culture/Criticisms/informing_ourselves_to_death.paper

36. Rushkoff, Douglas (2013-03-21). Present Shock: When Everything Happens Now. Penguin Group US. Kindle Edition.

References

1. Bell, D. (1999). Gryadushhee postindustrial'noe obshchestvo. Opyt' soczial'nogo prognozirovaniya [The upcoming post-industrial society. Experience of social forecasting]. M.:Academia [in Russian].

2. Bobak, M.I., Kulchytskyi V. Y., Prokop I. A. (2010). Problema zberezhenia dukhovno-moralnykh tsinnosti u protsesi vykhovannia pidrostaiuchoho pokolinnia [The problem of preserving spiritual and moral values in the process of upbringing of the younger generation] Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Pedahohichni nauky» 53: 52 – 55 [in Ukrainian].

3. Vinarik, L.S. (2004). Informatizacziya v aspekte soczial'noj transformaczii obshhestva: monografiya [Informatization in the aspect of social transformation of society: monograph]. Doneczk: IE P NAN Ukrainy' [in Russian].

4. Horskyi, V.S. (1997). Istoriia ukrainskoho filozofii [History of Ukrainian Philosophy. Course of lectures]. K.: Naukova dumka [in Ukrainian].

5. Hruzina, I. A. Sotsialne zhyttia suspilstva v umovakh informatyzatsii [Social life of society in the conditions of informatization] Retrieved from: <http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7837/1> [in Ukrainian].

6. Drotianko, L. H.(2006). Kontseptsii informatsiinoho suspilstva ta kultury postmodernu: komparatyvnyi analiz [Concepts of Information Society and Postmodern Culture: A Comparative Analysis]. Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University, 2: 5-12 [in Ukrainian].

7. I'vanovskaya, O. V.(2011). K voprosu o smy' slereligiozno-dukhovny' khiskaniy v socziokul'turnom prostranstve sovremennosti [To the question of the meaning of religious and spiritual studies in the sociocultural space of modernity]. Izvestiya Volgograd'skogo pedagogicheskogo universiteta. Seriya «Filosofiya», 9: 16 – 24 [in Russian].

8. Karminskij, A.M., Karminskij S.A., Nesterov V.P., Chernikov B.V. (2004). Informatizacziya biznesa: koncepczii, tekhnologii, sistemi' [Business informatization: concepts, technologies, systems]. M.: Finansy i statistika [in Russian].

9. Kyvliuk, O. (2011). Informatsiina pedahohika: filozofii, teoriia, praktyka: monohrafiia [Information pedagogy: philosophy, theory, practice: monograph]. UAN VIR [in Ukrainian].

10. Lepeiko, T.I. (2010). Kontseptualni zasady menedzhmentu v informatsiinii ekonomitsi: monohrafiia [Conceptual principles of management in information economy: monograph]. Kharkiv: Vyd. KhNEU [in Ukrainian].

11. Krymskyi, S. B. (1996). Transformatsiia metodolohichnoi svidomosti nauky [Transformation of the methodological consciousness of science]. Nauka ta naukoznavstvo. K.: UANNP «FENIKS» 32-38 [in Ukrainian].

12. Kul'taieva, M.D. (2003). Dynamiche liudstvo, abo pedahohichni vyklyky hlobalizatsii [Dynamic humanity, or the pedagogical challenges of globalization]. Liudyna i kultura v umovakh hlobalizatsii. Zbirnyk naukovykh statei. K.: Vydavets PARAPAN 121-129 [in Ukrainian].

13. Lypynskiy, V. (1956). Relihiia i derzhava v istorii Ukrainy [Religion and the State in the History of Ukraine]. Nakladom vydavnytstva korporatsii "Bulava". Niu York [in Ukrainian].

14. Mel'nik, L.G., Bryukhanova M.V. (2010). Soczial'no-e'konomicheskie problemy' informacziionogo obshhestva: monografiya [Socio-economic problems of the information society: monograph]. Vy'p. 2. – Sумы: Universitetskaya kniga [in Russian].

15. Mysiv, L. V. (2008). Osoblyvosti derzhavnoho upravlinnia v sferi dukhovno-tsinnisnogo rozvytku ukrainskoho suspilstva: avtoref. ... k.n. z derzh.upr. [Features of public administration in the sphere of spiritual and value development of Ukrainian society]. Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. Kyiv [in Ukrainian].

16. Pomytkin, E. O. (2007). *Psykholohiia dukhovnoho rozvytku osobystosti: Monohrafiia* [Psychology of spiritual development of personality: Monograph]. K.: Nash chas [in Ukrainian].
17. Potapenko, Ya.O. (2013). *Bazovi interpretatsiini naratyvy kulturnoho prostoru suchasnoi Ukrainy v konteksti funktsionuvannia ambivalentnykh polityk pamiaty* [Basic interpretative narratives of the cultural space of modern Ukraine in the context of the functioning of ambivalent memory policies]. *Natsionalna ta istorychna pamiat. 8*: 33-40. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ntip_2013_8_8 [in Ukrainian].
18. Popovych, M. V. (2006). *Problemy teorii mentalnosti* [Problems of the theory of mentality]. K.: Naukova dumka [in Ukrainian].
19. Pushkar, A.I., Grabovskij E.N., Ponomarenko E.V. (2005). *Strategicheskoe upravlenie razvitiem e'lektronnoho biznesa i informacziornykh resursov predpriyatiya (modeli, strategii, mekhanizmy): nauchnoe izdanie* [Strategic management of the development of electronic business and enterprise information resources (models, strategies, mechanisms): scientific publication]. Kh.: Izd. KhNE'U [in Russian].
20. Skyba, O.P. (2017). *Informatsiini tekhnologii: sotsiokulturnyi aspekt* [Information technologies: socio-cultural aspect] *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University, 2*: 105-108 [in Ukrainian].
21. Sterligov, I. *Simulyacziya nauki kak otvet na upravlencheskiy primitivizm* [Simulation of science as a response to managerial primitivism]. Retrieved from: https://republic.ru/economics/simulyatsiya_nauki_kak_otvet_na_upravlencheskiy_primitivizm-1148735.xhtml [in Russian].
22. Stoun'er, T. (1986). *Informacziionnoe bogatstvo: profil' postindustrial'noj e'konomiki* [Information wealth: a profile of the post-industrial economy]. *Novaya tekhnokraticheskaya volna na Zapade. M.: Progress 392-409* [in Russian].
23. Strelec, I.A. (2003). *Novaya e'konomika i informacziionny'e tekhnologii* [New economy and information technology]. M.: Izdatel'stvo «E'kzamen» [in Russian].
24. Toffler, E. (1999). *Adaptivnaya korporacziya* [Adaptive Corporation]. *Novaya postindustrial'naya volna na Zapade: Antologiya M.: Academia 451-462* [in Russian].
25. Uebster, F. (2004). *Teorii informacziionnogo obshhestva* [Theories of the Information Society]. M.: Aspekt Press [in Russian].
26. Khimiak, O. (2014). *Tsyvilizatsiina identyfikatsiina Ukrainy* [Civilization identification of Ukraine]. *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku. Vyp. 26*: 156-163 [in Ukrainian].
27. Chyzhevskiy, D. (1992). *Narysy z istorii filosofii na Ukraini* [Essays on the History of Philosophy in Ukraine]. K.: Vyd-vo Orii pry UKSP Kobza, (Spadok) [in Ukrainian].
28. Shevchenko, O.V. *Dukhovne vykhovannia u suchasni simi* [Spiritual education in the modern family]. Retrieved from: <http://vuzlib.com/content/view/968/94> [in Ukrainian].
29. Iurkevych, P. (1993). *Sertse ta yoho znachennia u dukhovnomu zhytti liudyny, zghidno z uchenniam slova Bozhoho* [The heart and its meaning in the spiritual life of man, according to the teaching of the word of God]. *Vybrane. K.: Abrys: 73 – 114* [in Ukrainian].
30. Yahodzynskiy, S. (2017). *Identychnist u hlobalnomu sviti: mif chy realnist?* [Identity in the Global World: Myth or Reality?]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University, (2) 26*: 34-38 [in Ukrainian].
31. Iakovenko, I. O. (2012). *Formuvannia dukhovnosti osobystosti na osnovi khrystyianskykh tsinnosti* [Formation of personality spirituality on the basis of Christian values]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Seriya «Pedahohika». 9*: 335 – 340 [in Ukrainian].
32. Machlup, F. (1962). *The production and Distribution of Knowledge in the United States*. Princeton University Press.
33. Meyrowitz, J. (1985). *No Sense of Place: The Impact of Electronic Media on Social Behavior*. Oxford University Press. Kindle Edition.
34. Meyrowitz, J. (2005). *From Tribal to Global: A Brief History of Civilization from a McLuhanesque Perspective / The Legacy of McLuhan*. New York: Hampton Press: 35-43.
35. Postman, N. (1990). *Informing Ourselves to Death*. Retrieved from: https://w2.eff.org/Net_culture/Criticisms/informing_ourselves_to_death.paper
36. Rushkoff, D. (2013). *Present Shock: When Everything Happens Now*. Penguin Group US. Kindle Edition.

И. П. Скиба

ПРОБЛЕМЫ ЦИВИЛИЗАЦИОННОГО ВЫБОРА УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ИДЕАЛОВ УКРАИНСКОЙ ФИЛОСОФИИ

Статья посвящена исследованию проблемы цивилизационного выбора Украины в контексте идеалов украинской философии. Исследуется влияние информатизации общества на культурно-исторический опыт, выявляются особенности духовного развития в современной Украине, очерчиваются специфические черты украинской философии в контексте решения проблемы идентификации современной Украины. Акцентируется внимание на таких негативных аспектах информатизации, как: разрыв с культурно-историческим мышлением, традицией, размытие идентичности, образование культурной пропасти между поколениями и тому подобное.

Ключевые слова: Украина, цивилизационный выбор, идеалы украинской философии, философия сердца, кордо центризм, духовность

I. Skyba

THE CIVILIZATION CHOICE PROBLEM OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE IDEALS OF UKRAINIAN PHILOSOPHY

Introduction. The article is devoted to the study of the problem of civilizational choice of Ukraine in the context of ideals of Ukrainian philosophy. **The aim and tasks.** The article aims at investigating the impact of society's informatization on cultural and historical experience; identifying features of spiritual development in modern Ukraine; outlining the specific features of Ukrainian philosophy in the context of the problem of identification of modern Ukraine. **Research methods.** The methodology of the study was based on systematic, cultural, historical and socio-cultural methodological approaches in their dialectical interrelation. The combination of these approaches with methods of analysis and synthesis, analogy, comparative approach, principles of interconnection and development made it possible to carry out this research. **Research results.** The impact of society's informatization on cultural and historical experience is investigated. The features of spiritual development in modern Ukraine are revealed. The specific features of Ukrainian philosophy in the context of the problem of modern Ukraine identification are outlined. **Discussion.** The discussion in detail deals with the "philosophy of heart" (H. Skovoroda, P. Yurkevich) as a main traditional direction of Ukrainian philosophical thought, which reflects the peculiarities of the Ukrainian worldview mentality, manifested in the emotionally-vivid forms of "cordocentrism", by combining enthusiastic prescriptions with the sensuous sphere, with the intention of covering limitless into the limited, and the absolute into the relative. **Conclusion.** The negative consequences of informatization significantly actualize the problem of identification and civilization choice of modern Ukraine, which contains such external and internal aspects: the problem of heterogeneity of Ukraine, the presence of different historical memory, the problem of internal integration, the problem of external integration, etc. The civilizational choice of Ukraine must be consistent with the cultural and historical experience of the Ukrainian people, which, in particular, manifests itself in the specificity of Ukrainian philosophy.

Keywords: Ukraine, civilization choice, ideals of Ukrainian philosophy, philosophy of heart, cordocentrism, spirituality.